

Joan Marí Cardona i la identitat eivissenca

Bernat Joan I Marí
Catedràtic de Lengua Catalana i Literatura

El passat mes de gener ens deixà Joan Marí Cardona, historiador eminent, canonge arxiver de la catedral d'Eivissa, expresident de l'Institut d'Estudis Eivissencs, i, per damunt de tot, un home inquiet, preocupat per la societat en la qual vivia, per la cultura i per la seua identitat col·lectiva.

A Joan Marí Cardona li tocà viure un temps de canvi i de crisi, prou especial i interessant, i mai no defugí tasques ni responsabilitats, en un context en què la realització d'aquestes no sempre resultava senzilla. Marí Cardona compartí diverses vocacions, i a totes s'hi dedicà amb entusiasme i amb tenacitat. La major part d'aquestes vocacions guardaven relació, d'alguna manera, amb la consolidació de la identitat col·lectiva pròpia dels eivissencs i dels formenters.

Una Eivissa en profunda transformació.

L'Eivissa que visqué el nostre historiador fou una Eivissa en canvi profund, en una transformació tan radical que passaria la nostra societat de l'estadi preindustrial a la constitució d'una societat de serveis, postindustrial, radicalment diferent de l'anterior, a través d'un canvi que es produí en menys de mig segle. Podríem dir, a grans trets, que quan don Joan fou ordenat sacerdot, Eivissa començava a sortir del motllo de la societat tradicional. Fins aleshores els eivissencs vivien pràcticament en plena autarquia (molt majoritàriament), i la pagesia, especialment, continuava mantenint les mateixes característiques que l'havien definida durant segles. Com molt bé ho explica Marià Villangómez en algunes pàgines de l'Any en estampes, els eivissencs i els formenters eren una mica pagesos i una mica picapedrers, i, quan convenia, també una mica pescadors. I feien un poc de cadascun dels oficis elementals per mantenir la pròpia casa i

la pròpia hisenda.

Tot això havia de canviar molt radicalment en una època, per més inri, mancada de llibertats polítiques. Fou durant el franquisme que es produí la transformació radical a què fèiem referència anteriorment: en una època en què s'intentava aferrissadament, des del poder constituït, eliminar els trets d'identitat propis de les nacionalitats històriques de l'Estat espanyol (exceptuant la Castellana), es produí el desenvolupament turístic que havia de canviar dràsticament la nostra forma de vida i la fisonomia de les illes. Els canvis socioeconòmics produïts durant aquesta època anaren acompanyats, així mateix, de canvis demogràfics de gran transcendència, en un temps en què la manca de llibertat política impedia completament l'acollida adequada d'aquesta població, i sobretot l'assumpció dels trets d'identitats propis d'Eivissa i Formentera (en primer lloc, la llengua catalana, i, en conjunt, les manifestacions culturals que ens són pròpies).

Aquest fou el temps de Joan Marí Cardona, un temps complicat, de canvis profunds, de transformacions irreversibles, d'impotències incorregibles i de llastos que encara avui dia ens trobam ben presents, fruit d'aquesta època incerta i encara mal compresa. Faran falta encara unes dècades de perspectiva perquè els historiadors puguin abordar-la en tota la seua profunditat.

Marí Cardona, eclesiàstic.

La primera faceta que hem de comentar, a l'hora de referir-nos a la figura de Joan Marí Cardona, és la d'eclesiàstic. Joan Marí fou un capellà que treballà, al llarg de tota la seua trajectòria, per aconseguir una església més arrelada a la societat d'Eivissa i Formentera. Aquesta postura, en el context d'una església claudicant davant un poder

24

polític que pretenia purament i simplement l'eliminació de la nostra identitat col·lectiva, li portà molts maldecaps, que ell afrontà estoiçament i sempre amb una punta d'humor irònic (generalment benèvol, però no per això menys ferm). D'acord amb el que ja es disposava a partir del Concili Vaticà II, Joan Marí Cardona maldà per aconseguir una església respectuosa amb els trets d'identitat de la nostra gent, que funcionàs en llengua catalana i que participàs de la cultura comuna històrica de les nostres illes. S'ha de reconèixer que, en aquest camp, va trobar més esculls que no complicitats, però les complicitats han durat probablement al llarg de tota la vida, i han deixat un pòsit que ningú no pot discutir. Alguns eclesiàstics de més edat -i alguns de més joves- tenen en la figura de don Joan un referent indubtable, a l'hora de treballar per una Església més eivissenca, que funcioni en català, que se senti compromesa amb la cultura pròpia dels nostres països i que aposti sense embuts per la defensa de la nostra identitat col·lectiva. Sense haver estat bisbe, crec que no hi ha dubte que el pòsit deixat per don Joan serà molt més durador i intens que el que puguin haver deixat tota la pesca de Geas, Escolanos i companyia.

Marí Cardona, historiador.

Com a intel·lectual, la gran vocació de Joan Marí Cardona fou la història. Continuador de la tasca que, en aquest camp, havia realitzat Isidor Macabich, podem considerar que el superà plenament en molts d'aspectes, tot i reconèixer que li devia moltes coses en d'al-

tres. Podríem afirmar que Joan Marí Cardona fou un historiador que afegí, al doll sovint desordenat, molt mediatitzat i de vegades injustament passional de Macabich, el rigor necessari, l'ordre adequat i el mètode precís per tractar científicament allò en què treballava. Espigolador infatigable d'arxius, don Joan ens ha deixat, en el camp de la historiografia, una obra ben sòlida, que constitueix un punt de referència (i un possible punt de partida per a moltes investigacions). En la sèrie Illes Pitiüses, publicada per l'Institut d'Estudis Eivissencs, ens fa avinents nombrosíssims documents, de gran interès historiogràfic, al voltant de la conquesta catalana d'Eivissa i Formentera de l'any 1235, de la fundació de les diverses esglésies i parròquies de l'illa, del repoblament de l'illa de Formentera o de la vida civil, eclesiàstica i militar dels quarts de les Pitiüses durant l'Edat Mitjana i durant els segles posteriors.

En la seua tasca historiogràfica, Joan Marí Cardona buscà l'objectivitat, i no va deixar mai que aquesta fos mediatitzada per les idees polítiques imperants en cada moment (com li havia ocorregut, de manera molt evident, a Isidor Macabich). Marí Cardona, amb la seua tasca historiogràfica, posà al descobert moltes dades interessants per a la presa de consciència col·lectiva dels eivissencs i formenterers, començant pel fet que nosaltres som descendents, fonamentalment, de catalans continentals que participaren en la conquesta de les nostres illes durant el regnat de Jaume I.

Duen que sense memòria històrica no existeix identitat col·lectiva possible, i és més que

"Grupo de Palmeras cerca d'Eivissa" que veié l'Arxiduc a finals del segle XIX i, segons creia don Joan, la mateixa palmera a un carrer de l'exemple de Vila

evident que Joan Marí Cardona contribuï, amb els seus treballs, poderosament a la recuperació de la memòria històrica dels eivissencs i formenterers. Des de la historiografia, doncs, don Joan treballà, molt directament, per la recuperació de la identitat col·lectiva dels ciutadans de les illes Pitiüses.

...i professor.

Joan Marí Cardona fou un professor prou atípic. Ensenyà, entre d'altres matèries, Geografia i Història. En una època en què els programes educatius estaven extraordinàriament encorsetats i censurats directament pel règim franquista, Joan Marí es permetia el luxe de transmetre als estudiants que vàrem tenir la sort de tenir-lo de professor uns coneixements i unes inquietuds que, aleshores, resultaven si més no estranyes. Quan encara s'estilava allò d'empollar-se les llistes dels reis gots, don Joan ens explicava els orígens de l'actual societat eivissenca; quan es perdia un temps preciós intentant recordar el nom dels rius i rierols de l'Extrem Orient, el professor-historiador ens feia avinents els accidents geogràfics que podíem copsar amb la nostra experiència quotidiana, a l'illa d'Eivissa. En una època, doncs, en què els programes educatius es trobaven extraordinàriament allunyats de la realitat quotidiana dels alumnes, Joan Marí Cardona, amb un esperit ben modern i ben poc servil envers el poder establert, practicava ja els principis que avui dia tots els ensenyants considerem com a més absolutament elementals.

I, encara més, era transmetre quelcom que resulta fonamental per a l'exercici de qualsevol professor: entusiasme per allò que ens ensenyava. No hi ha res més motivador per als alumnes que veure que qui els ensenya és entusiasta d'allò que explica. No hi ha res que mogui més els estudiants a aprendre que la passió dels ensenyants per allò que els volen transmetre. En aquest sentit, també contribuï don Joan a l'afermament de la nostra identitat col·lectiva.

I, encara, el compromís amb la pròpia cultura.

A més d'eclesiàstic arrelat, d'historiador tenaç i meticulós, i de professor entusiasta, don Joan fou una persona profundament compromesa amb la pròpia cultura, base inexcusable per a la construcció de la pròpia

identitat col·lectiva. En aquest sentit, hem de destacar la seua tasca com a president de l'Institut d'Estudis Eivissencs, al capdavant del qual va estar durant tota l'època de la represa. Recordem que l'IEE havia nascut, a final dels anys quarantes, de la mà d'Isidor Macabich, com un institut d'estudis locals. En aquest sentit, en la primera època, es tractava d'una institució semblant a la majoria d'instituts locals que es crearen aleshores, acrítica amb la cultura i amb el poder establerts. Això canvià substancialment en l'etapa de represa, a partir dels anys setantes. En aquesta primera etapa, encara amb el règim franquista pegant les últimes couades, la intel·lectualitat més compromesa i avançada de l'illa cercà aixopluc en el vell institut d'estudis locals i en la figura d'una persona perfectament integrada a l'ordre establert - canonge arxiver, historiador...- que compartia amb tots ells els mateixos neguits i les mateixes esperances. Joan Marí Cardona, idò, en els temps difícils, prestà la seua col·laboració allí on es considerà que feia falta, sempre discretament, d'acord amb el seu caràcter. Persona modesta i de tracte fàcil, no cercà tots els honors que merescudament se li varen fer en vida, però a algunes persones ens quedà la recança d'un que ens quedava al tinter i que, malauradament, no poguérem veure acomplert: homenatge del grup d'opinió de SUS-Balears!. L'any passat, en la línia de retre homenatge i reconeixement a persones que han destacat en l'afermament de la identitat individual o en el desvetllament de la memòria col·lectiva, homenatjàrem Andreu Murillo, a Menorca. Qui, a Eivissa i Formentera, havia contribuït decisivament al coneixement de la pròpia història i, per tant, al reconeixement de la pròpia personalitat col·lectiva? La figura de Joan Marí Cardona destacava poderosament a l'hora d'escollir algú.

A hores d'ara, el millor homenatge que es pot fer a en Joan Batllès, a l'amic i mestre que ens ha deixat, és continuar treballant en la línia que ell va seguir, sense desviar-se'n cap mica: investigar, realitzar estudis històrics, conèixer els fonaments i les causes de la nostra societat actual, intentar entendre'ns, i, sobretot, no renunciar a allò que ens cohesionava col·lectivament, com ara la llengua catalana i la cultura que, en aquesta part del món, ha vehiculat, vehicula i vehicularà en el futur.